

Németh József

A Pannon Tükör előzményei

„Lehetne regényesen kezdeni: négy-öt magyar összehajolt, és megteremtette, ami Zalában még soha nem volt, a folyóiratot, mely a régió (...) lapjává lett. Természetesen nem így történt...” kezdi emlékezését a most tíz esztendőös Pannon Tükör alapító főszerkesztője, Pék Pál. Lehet, hogy nem egészen így kezdődött, az azonban biztos, hogy előtte Zalában még soha nem volt ilyen folyóirat.

Sokan, sokszor leírtuk, hogy megyénk szellemi élete talán csak manapság tudja behozni azt a nagy hátrányt, amellyel kedvezőtlen geográfiai, történelmi helyzete hosszú ideig sújtotta. A felzárkózás szándéka folyamatosan jelen volt, de annak látható eredménye csak az utolsó két emberöltő idején vált érzékelhetővé, néha talán már látványossá is. Ennek egyik most ünnepezt része a Pannon Tükör. Az első megyénkbeli irodalmi-művelődési folyóirat lévén érdemes áttekintenünk a hozzá vezető út főbb állomásait.

Az első tartósabb, színvonalasabb újság, a Zala-Somogyi Közlöny 1862-ben, a cimben is jelzett két megye közös lapjának indult, Kanizsán jelent meg, de egy ideig Kaposváron szerkesztették. Utóda, a Zalai Közlöny szokatlanul hosszú ideig, 1874–1944 között jelent meg. A századvégen látványosan felpezsdülő Nagykanizsa lapjaként számottevő irodalmi közleményeket is adott olvasói asztalára. Zalaegerszegen 1882. június 25-én készült el Tahy Rozália nyomdájában a Zalamegye első száma, 1900-tól (vetély)társául szegődött a Magyar Pajzs is. Mindkettő hetilap volt, de tárcarovatuk rendszeresen tartalmazott verseket, rövidebb elbeszéléseket, néha tanulmányokat is.

Az I. világháború után, 1920 őszétől csak négy évig tudott fennmaradni Zalaegerszegen a Göcsej. Nem színvonala miatt érdemel figyelmet, hanem mert az első olyan zalai lap, amely címében is hordozta irodalmi szándékát. Így határozta meg magát: „Zala vármegye szépirodalmi, tanügyi, népművelési, ismeretterjesztő és tréfás heti folyóirata. Megjelenik minden vasárnap.”. A rendszeres vasárnapi kiadás nem sikeredett, csak rendszertelenül került az olvasó kezébe. 1924. május 25-én búcsúzott, addig öt szerkesztő (Binder Rezső, Lengyel Ferenc, Weisz József, Hortobágyi Ágoston és Huhn Gyula) próbálkozott életben tartásával. Folytatásának tekinthető 1924–1925-ben az előbb Zalaegerszegen, majd Nagykanizsán hetenként egyszer megjelent Visszhang, amely dunántúli irodalmi, művészeti és társadalmi hetilapnak hirdette magát. Inkább szándéka, mintsem színvonala tiszteletre méltó. Küszködését mutatja, hogy 10 hónap alatt három szerkesztője váltotta egymást (Fülöp János, Huhn Gyula, Kempelen Béla). 1926-ban Kempelen Dunántúli Kultúra címmel próbálta feltámasztani, de mindössze pár hónapig élt, s jelen ismereteink szerint közgyűjteményben őrzött példánya sincs. (Kempelen családtörténeti íróként ismert, Magyar nemesi családok című 11 kötetes műve tartotta fenn nevét.) 1929-ben Zalaegerszegen Udvardy Jenő tekintélyes ügyvéd tett kísérletet a Zalai Élet című sport, szépirodalmi és társadalmi hetilap megjelenítésére. Szándéka, energiája, pénze mindössze egy esztendőre volt elegendő. Ezután évtizedekig nem jelent meg megyénkben kulturális jellegű folyóirat.

A heti, majd napilapok művelt szerkesztői révén azonban a irodalom nem hiányzott az újságokból. Nagykanizsán a Barbarits Lajos szerkesztette Zalai Közlönyből, Zalaegerszegen pedig – főleg 1930-ig, Pesthy Pál szerkesztése idején – a Zalamegyei Újságból. Érdekes, néhány rész-sikert eredményező kísérlet volt N. Szabó Gyula vállalkozása az 1920-as évek második felében. Zalaországban, majd Zalaország címmel indított füzetes kiadványsorozatot, számonként külön borítóval, de folyamatos oldalszámozással. Noha közben kénytelen volt nyomdát is váltani, végül két tekintélyes kötet jött létre a mindvégig csak általa írt füzetekből. Példaképe talán Eötvös Károly lehetett, szépirodalmi eszközökkel próbált történelmi témákat feldolgozni. Noha neves elődjének színvonalát nem érte el, füzeteinek néhány részlete máig érdekes, nem egyszer forrásértékű is, egy-két témában azóta sem akadt folytatója. (Pl. a régi zalai zeneszerzőkről rajzolt arcképek.) Az egyszemélyes folyóirat a magyar művelődéstörténetben ritkaság, évtizeddel később Németh László Tanúja a szinte megismételhetetlen példa.

1934-ben Szombathelyen indította Vasi Szemle címmel folyóiratát Pável Ágoston. Egy évtizeden keresztül nemcsak folyamatosan megjelent, hanem mindvégig megőrizte rendkívül magas színvonalát is. Néhány zalai vonatkozású téma már az első évfolyamokba bekerült, elsősorban Vas megyei szerzők tollából. 1940-ben Dunántúli Szemlévé alakult, alcíme szerint Vas, Veszprém és Zala vármegyék hely- és művelődéstörténeti folyóirata kívánt lenni. Ezt elősegítő 1942-ben társszerkesztőként szerepelt Suszter Oszkár, az egerszegi gimnázium tanára. Pável 33 tagú szerkesztőbizottságot is létrehozott, ennek 14 tagja Zalát képviselte. E grémium inkább csak protokolláris, jelképes testület volt, mintsem a folyóirat tartalmát bármiben is befolyásoló közösség. Nyolcan pedagógusok (Bartha István, Boleratzky Gyula, Bödei János, Bucsics Gyula, Horváth Tivadar Antal, Izsák Gyula, Kaposi Antal, Szerecz Imre), hárman tanügyi tisztviselők (Bogyay Tamás, Markos Jenő, Nagy Jenő), egy régész-író (az ekkor már nyolcvanhoz közeledő Darnay Kálmán), egy levéltáros (Fára József), egy plébános (Pehm József). Tízen Zalaegerszegen éltek, ketten Keszthelyen, egy-egy bizottsági tag Nagykanizsán és Sümegen. A név és a célkitűzés változása alig növelte a zalai szerzők közreműködését, talán csak az ígéretes néprajzi kutatónak indult Bödei János tanító jelentkezett rendszeresebben, s az 1935–1940 között Egerszegen a tanfelügyelőségen dolgozó, később Münchenben neves művészettörténészként ismert Bogyay Tamás tett közzé néhány nagyon jelentős, máig is forrásértékű tanulmányt a megye középkori műemlékeiről. Szépirodalom ritkábban került a lapba, alkalmanként egy-egy vasi poéta néhány verse. A régióval kapcsolatos literatúrát azonban gondosan számon tartotta, legalább ismertetést, alkalmanként elemző kritikát is közölve róla. Pável szlovén családi kapcsolatai, tudományos érdeklődése, műfordítói gyakorlata is segítettek abban, hogy a szlovéniai irodalomról, tudományos művekről rendszeresen hírt adjon. Így a Dunántúli Szemle valóban regionális fórummá válhatott.

Nem Zala megyében szerkesztették, de sokoldalú kapcsolatban volt annak bővülő szellemi életével a Balatoni Szemle. A Magyar Földrajzi Társaság Balatoni Bizottságának hivatalos folyóirataként jelent meg 1942 és 1944 áprilisa között. Mivel ekkor a Balaton fele Zalához tartozott, méltán tekinthetjük zalai érdekeltégű kiadványnak. Nem volt szűk körű földrajzos fórum, számos történelmi-kulturális témájú tanulmányt is olvashatunk benne. (Ekkor megyénkben élő néhány szerzője: Sebestyén Gyula, Sebestyén Olga, Bogyay Tamás, Váth János, Moll Károly, Fára József, Demeter György). Sajnos, a háború miatt már nem tudott igazán megerősödni, a németek bevonulása után meg is szűnt.

Közel két évtizeddel később, 1963-ban Szombathelyen újra több megye közös kiadványként jelent meg az Életünk. Mivel folyóirat-engedélyt nagyon nehéz volt szerezni, évente négy alkalommal megjelent antológiaként szerepelt, melynek minden számát külön kellett a Kiadói Főigazgatósággal jóváhagyatni. Szerkesztője Palkó István volt. Vas, Zala, Veszprém, Győr-Sopron megyék tanácsa támogatta, négy olyan megyéé, melynek nem volt saját folyóirata. Zala 1971-ben kivált a fenntartók sorából. Az addig eltelt nyolc év alatt nem sikerült a zalai szerzők megfelelő arányát biztosítani. A zalaiak közül legtöbbször Morvay Gyula írásait olvashatjuk, de gyakran szerepelt Lázár Tibor, Csordás János, Pék Pál, Szerdahelyi Károly, Szokoly Tamás, Pál József, Magyar Katalin is. A kiadvány főleg szépirodalmi arculatú volt, de Tanulmányok rovata helyt adott történelmi, művelődéstörténeti közleményeknek is, Jakab Gézától, Simonffy Emiltől, Fülöp Istvántól, Szentmihályi Imrétől. Néhány szociográfiai jellegű riportot, könyvismertetést is őriznek az Életünk régi kötetei: Borbás Györgytől, Czoma Lászlótól, Csordás Jánostól, Németh Józseftől. 1971 óta az Életünk Vas megye kiadásában jelenik meg, mindmáig nagyon színvonalas periodikaként ismerik.

Önálló zalai folyóirat alapítása már 1957-ben szóba jött. A tervek szerint a TIT (akkor még TTIT) megyei szervezete gondozta volna, a szerkesztésben jelentősebb szerepet a Megyei Levéltár nem sokkal korábban ide helyezett, majd hamarosan el is távozó vezetője vállalt. Egy szeptember 12.-i híradás szerint az első szám anyagát össze is gyűjtötték: mezőgazdasági, egészségügyi, olajipari tanulmányokat, a zalai népdalkincsről szóló dolgozatot, valamint néhány verset és könyvismertetést válogattak össze. Azt tervezték, hogy az első szám november elején jelenik meg. A kudarc okát nem sikerült kiderítenem. Három évvel később is a TIT Irodalmi Szakosztálya karolta fel a gondolatot. Az új terv a Borsodi Szemlét tekintette példának, terjedelmének harmadát művészeti, kétharmadát ismeretterjesztő tartalommal kívánták megtölteni. Ez a terv sem valósult meg, s 12 éven keresztül hasonló szándékról sem maradtak emlékeink.

1972 első negyedében megint a Zalai Hírlapban indult vita a létrehozandó folyóirat jellegéről. Többen (Varga Zoltán, Hontváry Gyula, Dömötör András, Ferencz Győző) vegyes tartalmú kiadvány mellett érveltek, mások (Markó Imre Lehel, Degré Alajos) inkább tudományos, Szentmihályi Imre honismereti fórum mellett sorakoztatták fel érveiket. A megszólalók közül Hontváry Gyula nyugdíjas, Zalaszentmihályon élő tanító azonos Huhn Gyulával, aki fél századdal korábban a Göcsej, majd a Visszhang című folyóiratot szerkesztője volt. Ferencz Győző ma a Pannon Tükör rovatvezetője. Javaslatként sokféle címet is szóba hoztak: Zalai Tanulmányok, Zalai Helytörténeti Kiadvány, Zalai Közlemények, Zalai Élet, Zalai Szemle, Zrínyi Utódai, Zalamentén, Zalai Tükör, Zalai Almanach, Zalai Évkönyv, stb. A vitát Kovács Lajos, a Megyei Tanács Művelődési Osztályának vezetője foglalta össze. Ő a vegyes tartalmú kiadvány mellett felhozott érveket érezte nyomósabbnak. Megalakult előkészítő bizottsága is (Kovács Lajos, Buni Géza, Hári Sándor, Németh József). 1972. április 2-án azt olvashattuk, hogy az első kötet megjelenését év végére tervezik.

Ez is kudarcot vallott, de erjesztője, alapja lett a következő évben újtára indult sorozatnak, a Zalai Tükörnek. Kitalálója, szerkesztője, egy ideig rendkívül magas színvonalú gondozója Baranyai György, a Megyei Tanács Művelődési Osztályának előadója, felelős kiadója Kovács Lajos, az osztály vezetője. A tervek szerint évente három kötete jelent volna meg, minden száma egy-egy téma köré csoportosított közleményekkel. Az 1973. szeptemberében az olvasókhoz eljutó első kötet a szépirodalom, művészet megjelölést viselte. Nagyon előre látóan, széles látókörral szerkesztett, Zala megye irodalmát, művészetét mindeddig legteljesebben bemutató, színvonalas válogatást adott, Több, mint három évtizeddel később újraolvasva is csak tisztelettel adózhatunk a válogatónak, gondozónak. Figyelme kiterjedt az akkor Zalában alkotó majd minden tehetséges íróra. A ma is számon tartottak közül: Csordás János, Gaál Károly, Lázár Tibor, Pécsi Gabriella, Pék Pál, Szerdahelyi Károly, Szokoly Tamás, Magyar Katalin, Morvay Gyula írásait olvashattuk. A Pannon Tükör mai főszerkesztőjét, Péntek Imrét is, aki Merő Bélával közös, Korteszbeszéd című, Petőfit idéző prózai írással jelentkezett. A művet a Reflex Színpad többször is bemutatta. R. Bajka Éva a Zalaegerszegen született Vajda Lajosról, Borbás György Németh Jánosról írt, az akkoriban évfordulója miatt ünnepelt Hevesi Sándorról Czenner Mihály, László Anna és Bécsy Tamás tanulmányát olvashatjuk. Körültekintően szerkesztett a Szemle rovat is: a Jelenkort Pomogáts Béla, az Életünket Tüskés Tibor mutatta be, s gondos recenziót olvashatunk Pécsi Gabriella verskötetéről, Magyar Katalin regényéről. Hasonlóan színvonalas, máig is forrásértékű a következő, a megye 1848-49-es eseményeit bemutató szám is. A kötet újdonsága, hogy gyakorlott, elismert kutatók – Degré Alajos, Kerecsényi Edit, Simonffy Emil – mellett fiatal szerzőpáros is jelentkezett: Vajda László és Lászlóné, 1848-49 zalai eseménytörténetével. A kötet negyedszázaddal később, a 150. évfordulón is sokoldalúan használható volt. Az utókor mércéjét már épp hogy csak átviszi a Társadalomtudományi tanulmányok címet viselő következő kötet. 1975-ben az Emberek, évek, események című szám már jórészt megreked a napi politika szolgálatánál, talán nem véletlen, hogy ennek kolofonján már hiába keressük Baranyai György nevét. A Pais Dezső emlékülés Zalaegerszegen címmel, 1975-ös évszámmal közzétett utolsó szám az előző évben itt rendezett nagyszerű konferencia előadásait adta közre. A kötetet Ördög Ferenc és Szathmáry István gondozták. Így jelképesen szép búcsúval zárult a Zalai Tükör. Megszűnését nem okozta, de részben siettetette, hogy 1974-től megjelent a megye közgyűjteményeinek ekkor még közös sorozata, a máig is élő Zalai Gyűjtemény.

A művelődési, irodalmi folyóirat elődjeként tekinthetjük az almanachokat, évkönyveket is. A magyar irodalomtörténet erre szerencsés, jó példát is kínál, a Kisfaludy Károly által szerkesztett, a reformkor elején megjelent Aurórárt. Zalai utódai természetesen nem mérhetők az ő mércéjével, de a Pannon Tükör előzményeinek áttekintése hiányos lenne legalább említésük nélkül.

Az első Zalavármegyei Almanach címmel Czobor Mátyás vármegyei tisztviselő (később Zalaegerszeg polgármestere) állította össze 1912-ben. Műfaját tekintve nem klasszikus értelemben vett almanach, hiszen első fele vármegyei címtár, adattár, a második fele kisebb részben szépirodalom, jobbra rövid, zalai vonatkozású művelődéstörténeti tanulmány. Még három száma jelent meg, nagy kihagyásokkal, hiszen a negyedik kötet – már N. Szabó Gyula gondozásában – 1928-ból maradt ránk. Ebből már hiányzik a közigazgatási rész, nagyobb a terjedelme is. A vármegye több intézményét, néhány régi íróját mutatta be, pár művelődéstörténeti cikket ma is érdemes kézbe venni. Értékét növeli több fénykép is. Szépirodalmi része

nem tartalmaz kiemelkedő értéket, inkább a szerzők személye (Darnay Kálmán, Móra János Péczeli Piroska), semmint munkájuk színvonala érdemel figyelmet.

1955-ben vékony kis füzet jelent meg, címe: Zalamentén. Kiadóként a Zala Megyei Tanács Népművelési Osztálya és a Zala Megyei Írók Munkaközössége szerepel. Szerkesztőjét nem tünteti fel, feltehetően Vasvári Ferenc, a Zala című megyei napilap szerkesztője lehetett, esetleg Hadnagy László, aki akkor a népművelési osztályt vezette (Később megyei tanácselnök – helyettes, majd művelődési miniszter-helyettes.). Ha a 14 szerző nevét letakarva olvasnánk, nem lenne érdemes figyelemre méltatnunk. A kor megkövetelte témákról szólnak a gyenge, legfeljebb közepes minőségű versek, prózai szövegek. Mégis érdemes számon tartanunk, hiszen a szerzők fele később a magyar irodalom számon tartott alkotójává vált. Az ekkor 19 éves Kiss Dénes, az épp 20 esztendőes Bertha Bulcsu, Rákosi Gergely, Pál József, Hules Béla, továbbá a Sarlós mozgalomból indult Morvay Gyula írásait olvashatjuk. (Érdekes, hogy Bertha Bulcsu ekkor még verssel szerepelt. Hules pályáját 1956 törte meg, később Adalberto Hules néven jeles eszperantista költőként vált ismertté, magyar versköteteit is számon tarjuk. Élete utolsó évtizedében tért vissza szülőföldjéhez, a Vadamosi Füzetek kitalálója, gondozója, egy részének szerzője.)

Terjedelmére, színvonalára nézvést jóval számottevőbb az 1983-ban megjelent Visszhang. Tekintélyt sugalló kötet, szerkesztője Pete György, a Vas megyei Életünk akkori főszerkesztője. Lektorai Fodor András és Tüskés Tibor, mindketten Zala irodalmi életének jó ismerői. Előszavát Keresztury Dezső írta. Nemcsak a szerzők Cservenka György készítette fotóit tartalmazta, hanem a szerkesztő mindegyikükkel interjút is készített. A kötet egésze a megye akkori, már érdemes irodalmi életének tükörképe. 19 szerző: Aranyi László, Bán Zsuzsa, Blazsetin István, Csordás János, Gelencsér István, Hegyes Zoltán, Karay Lajos, Kántor János, Lackner László, Lázár Tibor, Morvay Gyula, Orsós Jakab, Pécsi Gabriella, Pék Pál, Simán Mária, Szeles József, Takács László, Tóth Károly, Völgyi Ferenc verse, prózája. Majd mindegyikük kötetrel is bizonyított, szerencsére páran a Pannon Tükörnek is szerzői. Egy költőt mégis külön szeretnék kiemelni. Blazsetin István Tótszerdahelyen volt tanár, sokoldalú pedagógus, róla nem közismert, hogy (Stipan Blazetin néven) elsősorban Horvátországban jelentek meg versei, tanulmányai. Tagsággal tisztelte meg a horvát írószövetség is. Sajnos, múlt időben említhetem csak, 2001-ben, 60 esztendősen gyűrte le a betegség. A kortársnak erkölcsi kötelessége megörökíteni, hogy az antológia létrejöttében, anyagi feltételeinek megteremtésében, az aprómunka elvégzésében, a szerkesztő támogatásában elévülhetetlen érdemeket szerzett Baranyai György, akinek neve nem szerepel a kötetben.

Hasonlóan színvonalas az 1990-ben megjelent, mindeddig utolsó zalai irodalmi antológia, a Lükttetés. Szerkesztője Varga Zoltán tanár, maga is íróember. Némileg kisebb terjedelmű, így is 20 szerzőtől közöl szépirodalmi műveket. Pék Pál, Bán Zsuzsa, Simán Mária, Szép Gyula, Chak István, Gelencsér István, Benyó Judit, Szeles József, Nászta Katalin, Völgyi Ferenc, Takács László, Dániel Attila, Orsós Jakab, Kondákor Györgyi, Tóth Imre, Lackner László, Horváth László, Csizsár Ágnes, Bártfay Szabó András, Kántor János alkotásai kerültek a gondos válogatásba. A Visszhang óta meghalt Csordás János, és Orsós Jakab, elköltözött a megyéből Lázár Tibor és Morvay Gyula (azóta ő is meghalt, idén lett volna száz éves), s már posztumusz jelent meg Takács László és a fiatal, korábban alig szereplő Bártfay Szabó András. Benyó Judit zalai származású, de régóta a fővárosban élt. Nászta Katalin Sepsiszentgyörgyről érkezvén 1989–1991 között a zalaegerszegi színház művésze volt. (A szerkesztőt 1994-ben, a két lektort: Bertha Bulcsut és Fodor Andrást 1997-ben invitálta ladikjába a könyörtelen Kháron.)

Az antológia már sok szempontból a Pannon Tükört előlegezi. Nemcsak azért, mert sok szerzője közös, hanem jelképesen is: címét, a Lükttetést, Pék Pál versének éléről emelte a kötet borítójára a szerkesztő.